העתידן דר' דוד פסיג מדווח מסיליקון וואדי

www.passig.com

לידתה של קהילת הרווחה

אחר שגורלה של מדינת הרווחה נגזר, צריך להתחיל לעסוק באלטרנטיבות. הנה מודל אחד מני רבים שיכול להוות תחליף למדינת הרווחה.

תקופת מעבר קשה

זה עתה הצביעה ממשלת ישראל על שורת גזרות קשות שביסודן קיצוץ ניכר בזכויות אזרחי מדינת הרווחה במתכונתה הישראלית. עוד נכונו לממשלה ימים קשים בניסיון להעביר את הגזרות בקרב חברי הכנסת ובקרב ארגוני העובדים למיניהם, ועוד נכונו לאזרחי המדינה ימים אף קשים יותר משביתות שינסו להפיח רוח חיים במת!

הזעזועים שעומדים לפקוד את הכלכלה הישראלית בגלל המאבק העקר שארגונים שונים עומדים לנהל כנגד המגמה יאריכו, לכל היותר, את תקופת המעבר. בשעה קשה זו למדינת הרווחה, כשהיא שוכבת על ערש דווי, מוטלת עלינו החובה להתחיל לחשוב על הימים שאחרי. גם כשיקיר גדול מוטל גוסס לפנינו אל לנו לשגות בחלומות כי הנה הישועה מיד באה. אמנם להתפלל צריך, אבל מי שעיניו בראשו אינו סומך על הנס, אלא עליו לחשוב על הימים שאחרי בד בבד עם מאמצים להקל על הפרידה. מוטלת עלינו אם כן החובה להעריך נכוחה באלו כוונים מדינת הרווחה יכולה ללכת בהם ולהתחיל לבנות אותם. אף אם בסופו של דבר מדינת הרווחה לא תשבוק חיים, כולנו נצא נשכרים מחשיבה מחודשת כזו.

שני אתגרים

שני אתגרים עומדים בפנינו בנקודת זמן זו בהיסטוריה של מדינת הרווחה. האחד, מה המדיניות אותה צריך לנהל כדי להקהות את עוצמת הקריסה? והשני, החשוב יותר, מה יבא במקום השירותים והמוסדות שיקרסו? הבה ננסה לטפל, ולו טיפול התחלתי, באתגרים אלו. וקודם, הערכת מצב שתקל להבין את ההצעות המונחות בטור זה.

הממשלה נמצאת בשעת השין לפני קריסתה של כלכלת מדינת ישראל. לכן, בצוק העיתים ולצורך הגדלת הרווח של קופת המדינה הריקה, תנסה הממשלה להניף גרזן גדול שימהר לגדוע שירותים רבים של מדינת הרווחה בבת אחת ,מבלי לתת לנוגעים בדבר שהות להתארגן על מנת להדוף את רוע הגזירות. סביר להניח כי האינטרסנטים הדוגלים במדיניות הרווחה יתעשתו מהר מאוד ויצאו למאבק כנגד הממשלה. להערכתי, הממשלה אינה מעריכה נכונה את התעוררותם של כוחות אלו. שיניהם חדות וגדולות מעבר לחשיבותם בכלכלה של מדינת הרווחה. אלו ינגסו בכל מי שיקרב אליהם, ונשיכתם תהיה כנשיכת עקרב. קל מאוד לראות כיצד הממשלה תתקפל בחריקת שיניים תוך זמן לא רב.

האתגר, להערכתי, הוא להרדים את המפלצות המתעוררות על ידי אסטרטגיה נכונה של פשרה שתעניק להם תחושה של שובע מדומה. אך אל לה לממשלה לוותר על הליבה של התוכנית להמית מיתת נשיקה את מדינת הרווחה. אם לא נעזור ונקל את מיתתה של מדינת הרווחה השוד והשבר יהיו גדולים יותר מאוחר יותר.

כיצד מרדימים מפלצות? זו השאלה עליה ראש הממשלה ושר האוצר צריכים לתת את הדעת בנקודת ציון זו. אני יכול להמליץ על דרך אחת אבל יכולות להיות דרכים נוספות, שונות ומשונות.

ליבת מדינת הרווחה

מדינת הלאום מושתתת על חמש אמות ערכיות. סביב אלו כל מערכות החיים, החוקים, האינטרסים והכלכלה סובבים. ואלו הן: הזכות לתעסוקה מלאה, הזכות לכל אזרח להיות שותף בממשל, זכותו למוביליות בת חורין, זכותו לחלוק את החיים עם אהובים כראות עיניו, והזכות לצרוך כאוות נפשו.

מדינת הרווחה יונקת את חיותה מחלק מערכים אלו. אך ליבת מדינת הרווחה טמונה בזכות הראשונית של כל אזרח לתעסוקה מלאה. בעצם, הגורמים שהשתלטו על מדינת הרווחה סובבו על ראשה זכות זו כך שהמדינה הפכה להיות מחוייבת לספק תעסוקה לכל דורש.

אז כיצד מרדימים את המפלצות של מדינת הרווחה? מבטיחים להן שאלו שיישארו במקום עבודתם, זכויותיהם יישמרו ואולי גם יעלו. נשמע מוזר? אכן. בעלי האינטרסים במדינת הרווחה מבינים שהדבר החשוב זה להיות בתוך המערכת, והם יהיו מוכנים לזרוק את חבריהם וגם לוותר על דאגה לחלשים יותר כדי לשמור על קירבתם לשוקת. בתמורה הממשלה יכולה לתבוע קיצוצים נרחבים בשירותים רבים של מדינת הרווחה.

אחר שהישגים אלו יהיו בידה של הממשלה, רק אז תוכל להתפנות לביטולה של הזכות הראשונית לתעסוקה. האמת חייבת להאמר כי מדינות הלאום העתידיות לא תוכלנה לעמוד בערך זה. אופייה של הסביבה הגלובאלית והדינאמיות הנגזרת ממנה מקעקעת את יכולתה של מדינת הלאום לספק לכל אזרחיה תעסוקה. וחוסר התעסוקה רק ילך ויצמח עד אשר המדינה תתנער באופן רשמי מערך זה.

האתגר החשוב מכל

האתגר החשוב מכל הוא להתחיל לעצב מוסדות ושירותים שיבואו במקום מה שהולך לקרוס. שלא יהיה לאיש ספק, מטרותיה של מדינת הרווחה הן נעלות וחשובות לחלשים וגם לחזקים. כי אין אחד שלא עובר במחזור חייו דרך שירותים אלו ואחרים. הבעיה שנוצרה עם מדינת הרווחה בחמישים השנים האחרונות היא שגורמים פליליים ואינטרסנטיים השתלטו על מקורותיה. אך עדיין נהיה זקוקים להרבה שירותים של מדינת רווחה אחר שהמוסדות וההתאגדויות הלא יעילות הנוכחיות יקרסו.

להערכת עתידנים שונים, נצטרך להחזיר את המצב לקדמותו כשלב ביניים לעיצובם של מוסדות ושירותים חדשים. המצב לקדמותו, קרי, המצב שהיה לפני בואה של מדינת הלאום. בימים ההם, החברות הטובות על פני תבל היו אלה שהשכילו לפתח שירותי רווחה קהילתיים מפותחים על בסיס של מגוון אין סופי של התנדבות, מצד אחד, ומחוייבות קהילתית, מצד שני. קהילות התארגנו כך שהם איתרו על בסיס היכרות אישית את הזקוקים לשירותי רווחה, את הנחשלים האותנטיים, את הזקוקים לתמיכה, את הראויים להעצמה, וכדומה.

עלינו כנראה יהיה לפתח מוסדות קהילתיים שימפו באופן אותנטי את צורכי הקהילה ויאתרו את חסרונותיה ורק אחר כך לחלק את משאביה בתבונה וביעילות.

בלשון אחרת, המדינה צריכה להתפרק ממוסדותיה הלאומיים שדאגו לרווחה ותפנה מקום לקבוצות לוקליות להיכנס לנעליה ברמה המקומית. כוחות מקומיים יצטרכו לעצב דרכי פעולה, מטרות, דרכי הוצאה לפועל, ומדיניות רווחה מקומיים לפי אופיים של הקהילות הנמצאות בתוכם. אך מעל לכול הם יצטרכו לפתח מדדים חדשים בעזרתם יוכיחו את יעילותם ובגללם יוכלו לתבוע תקציבים מקופת מדינת הלאום. חלקיקי מודל כזה כבר מבצבצים במקומות שונים אך הם עדיין לא קיבלו גושפנקא לאומית. מוסדות כאלה ניתן למצוא בקרב קהילות דתיות, בשכונות מאורגנות היטב, יישובים מרוחקים, וכדו'. לא צריך להמציא את הגלגל, צריך רק חשיבה יצירתית על מנת להחזיר את המשאבים הנוספים לאלו שבאמת זקוקים להם. מרבית העם לא זקוק לתקציבי רווחה במרבית שנות חייו. לאלו צריך להעניק יותר בשעת דחקם. לא כולם צריכים כל הזמן לקבל רווחה. וזו לא צריכה להיות מחולקת שווה בשווה. זו האמת המתגלה במערומיה למדינות הסוציאליסטיות בסוף המאה העשרים ותחילת המאה ה-21.